

1459. Toplantı, 7-9 Mart 2023 (DH)

İnsan Hakları

H46-29 Oya Ataman grubu v. Türkiye (Başvuru No. 74552/01)

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarının icrası

Referans belgeler

DH-DD(2022)728, DH-DD(2023)78, DH-DD(2023)199, CM/Del/Dec(2021)1411/H46-38

Başvuru No.	Dava	Karar Tarihi	Kararın kesinleştiği tarih	Sınıflandırma Kategorisi
74552/01	OYA ATAMAN	05/12/2006	05/03/2007	Yapısal sorun
44827/08	ABDULLAH YAŞA VE DİĞERLERİ	16/07/2013	16/10/2013	
42606/05	İZCİ	23/07/2013	23/10/2013	
50275/08	ATAYKAYA	22/07/2014	22/10/2014	
70396/11	AKARUBAŞI	21/07/2015	14/12/2015	
37273/10+	SÜLEYMAN ÇELEBİ VE DİĞERLERİ	24/05/2016	24/08/2016	
5999/13	ŞENŞAFK	07/07/2020	07/07/2020	
3704/13	KEMAL ÇETİN	26/05/2020	26/08/2020	
3704/13	SİLGİR	03/05/2022	03/08/2022	
10613/10	EKREM CAN VE DİĞERLERİ	08/03/2022	05/09/2022	
2389/10	EĞİTİM VE BİLİM EMEKÇİLERİ SENDİKASI VE DİĞERLERİ	20/09/2022	20/09/2022	

Dava konusu

Bu grup, barışçıl gösterilere katılan başvuranların yargılanması ve/veya barışçıl gösterilerin dağıtılmasında başvuranlara aşırı güç kullanılması hususlarını da içeren barışçıl toplantı özgürlüğü hakkı ihlallerine ilişkindir. Ayrıca, bazı davalar katılımcılar hakkında verilen haksız gözaltı kararları, başvuranların kötü muamele iddiaları hakkında etkili soruşturmaların yapılmaması veya bu hususta etkili hukuk yollarının olmamasına ilişkindir (Sözleşme'nin 2., 3., 5., 10., 11. ve 13. maddelerinin ihlali).¹

Olaylar Türkiye'nin birçok bölgesinde gerçekleşmiş ve cezaevi koşullarının değiştirilmesi, yüksek eğitim ve sosyal güvenlik, NATO zirvesi ve 2003 Irak İşgali gibi bir dizi sosyal ve siyasi meseleye ilişkin yapılan protestoları içermektedir.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (Mahkeme), verdiği dört kararda², benzer konularda önündeki başvuru sayısında görülen artışa ve barışçıl gösterilerin dağıtılmasında ısrarlı bir şekilde, ölümcül olma ihtimali olan biber gazı kapsülleri dahil aşırı güç kullanımının barışçıl toplantı hakkı üzerindeki caydırıcı etkisine dikkat çekerek 46. maddenin kapsamına giren bildirimleri eklemiştir. Mahkeme, ölüm ve yaralanma riskini asgariye indirmek için, biber gazının doğru kullanımına ilişkin güvencelerin, daha ayrıntılı ve açık mevzuatları yürürlüğe sokarak ve biber gazı kullanan görevlilerin doğru şekilde eğitilmesini ve denetlenmesini ve biber

¹ Gruba dahil olan toplam dava sayısı 75'tir. Komite, gruba dair daha önceki incelemelerinde, daha fazla bireysel önlemin mümkün ve gerekli olmadığı 64 davanın denetimini sonlandırmıştır. (CM/ResDH(2019)59, CM/ResDH(2021)198 and CM/ResDH(2021)199). Kolluk kuvvetlerinin hukuka aykırı güç kullanması hakkındaki iddiaların etkili soruşturulmasını sağlayan genel önlemlere ilişkin sorunlar Batı grubu davalarında incelenmiş, münferit davalarda soruşturmaların yeniden açılmasına ilişkin hususların ise bu gruba dahil bireysel önlemler olarak incelenmesine devam edilmiştir. Başvuru sahiplerinin tutuklu yargılanması için sağlam ve yeterli sebep sunulmaması ve alternatif önlemlerin düşünülmemesine dair genel önlemlere ilişkin hususlar Nedim Şener grubu davaları altında incelenmiştir.
² *Abdullah Yaşa ve Diğerleri v. Türkiye*, No. 44827/08, 16 Temmuz 2013; *İzci v. Türkiye*, No. 42606/05, 23 Temmuz 2013; *Ataykaya v. Türkiye*, No. 50275/08, 22 Temmuz 2014; ve *Süleyman Çelebi ve Diğerleri v. Türkiye*, No. 37273/10, 24 Ağustos 2016.

gazı kullanılan tüm müdahalelerin makul ve orantılı olma bakımından değerlendirildiği bir *ex post facto* (olayın vukuundan sonra) incelemeye tabi olmasını sağlayan sistemler kurarak güçlendirilmesi gerektiğine işaret etmiştir.

Ekrem Can ve Diğerleri davası, başvuranların üçünün gözaltındayken avukat tutma hakkından mahrum bırakıldığı yönündeki iddiaların ve avukat yokluğunda elde edilen kanıtların kullanımına dair hususların incelenmesinde yerel mahkemelerin ihmali bulunduğu gerekçesiyle adil yargılanma hakkı (6. madde) ihlalini de kapsamaktadır.

Kararın icra aşaması

Yetkililerin, Komite'nin son kararlarına cevaben sundukları bilgiler aşağıda özetlenmiştir (eylem planları: DH-DD(2022)728, DH-DD(2023)78 ve DH-DD(2023)199).

Bireysel önlemler

- *Yargılamaların yenilenmesi*

Kemal Çetin ve Şenşafak davalarında, başvuranların gösterilere katılmaları sebebiyle aldıkları mahkumiyetler hakkında yapılan yeniden yargılamalar sonucunda başvuranlar beraat etmiş ve adli sicillerindeki söz konusu ceza kaydı silinmiştir.

Eğitim ve Bilim Emekçileri Sendikası ve Diğerleri davasında, başvuranlara karşı yürütülen soruşturma sonucunda olayların meydana geldiği tarihte başvuranlar hakkında kovuşturma yapılmasına yer olmadığına karar verilmiştir. Dolayısıyla, yeniden yargılama yapılmasına gerek kalmamıştır. Başvuranların yaralanmalarıyla ilgili kolluk kuvvetlerine karşı yürütülen soruşturmalar hakkında, savcılık makamları Mahkeme'nin kararını takiben dosyayı yeniden incelemiş ve zamanaşımı gerekçesiyle soruşturmaların yeniden başlatılmasının mümkün olmadığı kararına varmıştır.

Silgir ve Ekrem Can ve Diğerleri davalarında, başvuranlar, aleyhlerine yürütülen ceza yargılamalarının yeniden açılmasını talep edebileceklerdir.

- *Başka bireysel önlemlerin talep edilmediği veya mümkün olmadığı diğer davaların incelenmesi*

Yetkililer, Mahkeme'nin, kararların uygulanması için gereken Sözleşme'nin 46. maddesi kapsamındaki genel önlemler hakkında bildirim yaptığı dört davanın kapatılması taleplerini tekrarlamıştır (*Abdullah Yaşa ve Diğerleri, İzci, Ataykaya ve Süleyman Çelebi ve Diğerleri*). Bu davalarda Mahkeme'nin bildirimlerinin ekseriyetle aynı genel önlemler, yani gösteriler sırasında güvenlik kuvvetlerinin biber gazı kullanması hakkında olduğunu belirtmiştir. Yetkililer, ayrıca, bu davalarda Mahkeme'nin, söz konusu zamanda (2008 öncesinde) biber gazı kullanımına ilişkin bir yasal çerçevenin bulunmamasını eleştirdiğini ancak 2008 yılında bu konuya ilişkin açık düzenlemelerin yürürlüğe konulmuş olduğunu ve bunların 2016 yılında daha da güçlendirildiğini de ifade etmiştir. Söz konusu davaların 46. maddenin kapsamına giren bildirim içermesine ve genel önlemlerin incelenmesinin sürdürülmesine rağmen Komite'nin denetimini sonlandırdığı iki örneğe atıfta bulunmuştur.

Yetkililer, ayrıca, daha fazla bireysel önlemin gerekli olmaması ve bir gösteriye katıldığı için başvurana verilen idari para cezasına ilişkin esas konunun *Oya Ataman* davasında incelenen diğer haksız yaptırımlarla benzerliği nedeniyle *Akarsubaşı* öncü davasının kapatılması gerektiğini belirtmiştir. Yetkililer, *Akarsubaşı* davasının içeriğine benzediğini düşündükleri ve Komite'nin denetimini sonlandırdığı bir davaya atıfta bulunmuştur.

Genel önlemler

- *Barışçıl toplantı özgürlüğünü düzenleyen yasal çerçeve*

Bu dava grubunu son kez incelediği 1411. toplantısında (Eylül 2021) (DH) Komite, Türkiye'de barışçıl toplantı özgürlüğünden yararlanmayı sağlayan yasal reformun kaçınılmaz olduğunu vurgulamış ve yetkililere 2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'nda Mahkeme'nin ve Anayasa Mahkemesi'nin içtihadında belirtilen prensiplerle tam uyum içinde olmasını sağlayan değişikliklerin yapılmasını güçlü bir şekilde tavsiye etmiştir.

Sekreterliğe, gerekli yasal değişikliklerde somut ilerleme kaydedilmemesi durumunda Komite'nin değerlendirmesine sunulacak bir ara karar taslağı hazırlaması talimatını vermiştir.

Yetkililer, ilgili yasal çerçeve hakkında tekrar bilgi vermiş ve 2911 sayılı Kanun'da Komite'nin daha önceki toplantılarında incelediği 2002, 2014 ve 2018 yıllarında yapılan değişikliklere atıfta bulunmuştur. Yetkililer, bu grupta incelenen ihlallere neden olan olayların 1995 ile 2011 yılları arasında gerçekleşmiş olduğunu ve Mahkeme'nin esasen konuyla ilgili yürürlükte olan mevzuatın uygulanmasını eleştirdiğini vurgulamıştır. Yargı pratiğinde kaydedilen gelişmeler sebebiyle yasal değişikliklerin gerekli olmadığını belirtmiştir.

Yetkililer, 2911 sayılı Kanun'un, kamusal alandaki toplantıların önceden bildirimini gerektiren 10. maddesine ilişkin, idari makamların uygulamalarını, sırf idarenin belirlediği alanlar dışında yapılan bir toplantı öncesinde bildirimde bulunulmamasının söz konusu toplantıyı barışçıl olmayan toplantı kılmayacağına ve dolayısıyla yetkili makamların müdahalesini haklı çıkarmayacağı hükmünün verildiği Anayasa Mahkemesi'nin 2018³ tarihli kararlarıyla uyumlu hale getirdiklerine dikkat çekmiştir. Yetkili makamlara bildirilmemiş veya bildirimde belirtilen başlangıç ve bitiş sürelerine uyulmayan toplantıların veya gösteri yürüyüşlerinin kanuna aykırı sayılacağını belirten 23. maddeye ilişkin olarak ise yetkililer, bu kanun hükmünün uygulanmasının Anayasa Mahkemesi tarafından açıklığa kavuşturulduğunu ve anlamlı ölçüde daraltıldığını belirtmiştir. Yetkililer, ayrıca, 23. maddeye aykırı olarak düzenlenen gösteri yürüyüşlerinin katılımcıların uyarılmasını takiben kuvvet kullanılarak dağıtılacağını öngören 24. maddenin Mahkeme tarafından eleştirilmediğini ve açık hükümler içerdiğini de ileri sürmüştür.

Diğer yandan, yetkililer, kanuna aykırı düzenlenen gösteri yürüyüşlerine katılım nedeniyle idari para cezalarının verilmesini öngören Kabahatler Kanunu'na ilişkin olarak ise, Mahkeme'nin sadece kanun hükmünün orantısız uygulanmasını eleştirdiğini ifade etmiştir. Son olarak yetkililer, yetkili makamların Sözleşme ile uyumlu bir uygulama benimsediklerini belirtmiş ve Anayasa Mahkemesi içtihatları dahil olmak suretiyle çeşitli içtihat örneklerine atıfta bulunmuştur.

- *Cebir, biber gazı ve diğer kitle kontrol silahlarının kullanımını düzenleyen yasal çerçeve*

Komite, son kararında, biber gazı ve diğer kitle kontrol silahlarının kullanımına ilişkin 2016 tarihli Genelgenin, ("2016 Genelgesi") her bakımdan bu alandaki uluslararası standartlarla uyumlu olmasını sağlamak üzere gözden geçirilmesi için yetkililere tekrar çağrıda bulunmuştur. Komite, yetkililerin, bu Genelgede belirtilen müdahale sonrası değerlendirme toplantılarını takiben hazırlanan raporların sonuçlarına ilişkin değerlendirmelerini sunmalarını talep etmiştir.

Yetkililer, Türkiye'nin 2008 yılında biber gazı kullanımı hakkında açık düzenlemeleri yürürlüğe koyduğunu ve bunların 2016 Genelgesi ile daha da güçlendirildiği yönündeki beyanlarını tekrarlamıştır. Öte yandan, yetkililer, biber gazı kullanımına ilişkin yasal ve düzenleyici çerçevenin analizini yapmış ve Mahkeme'nin tespit ettiği eksikliklerin 2016 Genelgesi'nin hükümleriyle ve bunun uygulamaya sokulmasıyla ortadan kalktığını belirtmiştir. Yetkililer, Genelge'nin kamusal olaylarda görevlendirilen personele ilişkin bir hükmüne (aşağıya bkz.) özel olarak atıfta bulunmuştur; bu hüküm uyarınca, bir kamusal olaya müdahale için hazırlanan plan, yaralanan bir görevliye veya vatandaşlara sağlık hizmeti verilmesi için bir ambulansın yetkili makamların emrinde hazır olmasını öngörmektedir. Yetkililere göre, bu hüküm, bu tür müdahaleler sırasında yaralanan insanların acil sağlık hizmetine erişmesini sağlamaktadır. Yetkililer, 2016 Genelgesi'nin, biber gazının hiçbir şekilde direnmekten ve saldırmaktan vazgeçmiş kişilere veya gruplara karşı kullanılmayacağı ve biber gazı kapsüllerinin insan vücudunu hedef göstererek ateşlenemeyeceği hükmüne de atıfta bulunmuştur (6. madde). Yetkililer, Genelge'de öngörülen müdahale sonrası değerlendirme toplantılarını takiben hazırlanan raporlardan örnekler de sunmuştur.

Yetkililer, gösteri yürüyüşlerinin aşırı güç kullanılarak dağıtılması hususunda, Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu, Hızlı Müdahale Güçleri Genelgesi ve Toplumsal Olaylarda Görevlendirilen Personelin Hareket Usul ve Esaslarına Dair Yönerge hakkında bilgi vermiştir. Yetkililer, Toplumsal Olaylarda Görevlendirilen Personelin Hareket Usul ve Esaslarına Dair Yönerge'de 2020 yılında bazı değişikliklerin yapıldığını ve hükümlerinin diğer birçok üye Devlette geçerli hükümlerle uyumlu olduğunu ifade etmiştir. Bu yönergede güç kullanımının aşamaları kademeli ve orantılı bir şekilde sıralanmış, kanuna aykırı olarak düzenlenen gösteri yürüyüşlerinin dağıtılması sırasındaki müdahalelerin grubun dağıtılması amacına uygun gerçekleştirilmesi gerektiği ve direnç göstermemiş kişilere ve artık direnmeyi bırakmış göstericilere karşı güç kullanılmayacağı açık olarak belirtilmiştir.

- *Yetkililerin sunduğu örnek kararlar*

Yetkililer, Anayasa Mahkemesi'nin 2015 ile 2022 arasında verdiği 23 kararı, 2020 ile 2022 arasında verilen dokuz Yargıtay kararını, 2017 ile 2020 arasında Bölge İstinaf Mahkemeleri tarafından verilen üç kararı, 2019 tarihli bir Danıştay kararını ve 2022 tarihli bir Bölge İdare İstinaf Mahkemesi kararını örnek olarak sunmuştur. Yetkililere göre, bu kararlar, mevcut davalarda Mahkeme'nin işaret ettiği eksikliklerin yargı

³ Eylem Onuk (2015/8018, 15/11/2018 tarihli karar); Ömer Faruk Akyüz (2015/9247, 04/04/2018 tarihli karar).

pratiğindeki gelişmelerle giderildiğini göstermektedir. Ayrıca, yetkililer, idari makamların Mahkeme'nin içtihadını izlediğini de belirtmiştir..

- *İstatistiksel veriler ve diğer bilgiler*

Komite, verdiği son kararda, yetkililerden son beş yıl için, diğerlerinin yanı sıra kolluk kuvvetlerinin müdahale ettiği olayların ve 2911 sayılı Kanunun gerekliliklerine uygun olmasa da polis müdahalesi olmadan gerçekleşmesine izin verilmiş olayların içeriğini ve ayrıca bu kanunun ihlaliyle bağlantılı cezai ve idari kovuşturmaların ve mahkumiyet hükümlerinin sayısını göstererek ayrıntılı bilgi vermeyi sürdürmelerini talep etmiştir.

Yetkililer, 2017-2022 yılları için, kanuna aykırı olduğu addedilen ve kolluk kuvvetlerinin güç kullandığı olayların sayısını da içeren istatistiksel bilgileri sunmuştur (sırasıyla 997, 771, 875, 449, 774 ve 663 ve 319, 378, 358, 258, 278 ve 316). Biber gazına ilişkin 2016 Genelgesi'nin yürürlüğe girmesiyle birlikte toplantılara müdahale yüzdesinin çarpıcı şekilde düştüğünü (2015'te % 3.2 iken 2021'de %0.6 olmuştur) belirtmiştir. Tüm gösteri yürüyüşlerinin/eylemlerin %99'undan fazlasının herhangi bir müdahale olmadan gerçekleştiğini iddia etmiştir.⁴ 2016-2022 yıllarında 2911 sayılı Kanunun ihlaliyle bağlantılı olarak savcılığın katılımcılara karşı başlattığı soruşturmalar (2016 yılında 5.278 ve 2022 yılında 2.099), yapılan yargılamalar (2016 yılında 2.696 ve 2022 yılında 630), ve yargılama sonucunda verilen mahkumiyet ve beraat kararlarının sayısı (2022 yılında 328 mahkumiyet, 554 beraat ve 248 hükmün açıklanmasının geri bırakılması)⁵ hakkında da istatistiksel bilgi sunmuştur. Yetkililer, savcılığın başlattığı soruşturmaların %51'i 2016 yılında bir ceza davasının açılmasıyla sonuçlandığını, bu oranın ise 2022 yılında %30'a indiğini belirtmiştir.

Yetkililer, ayrıca, örneğin Avrupa Konseyi, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Adalet Bakanlığı ve İçişleri Bakanlığı'ndan uzmanları içeren gayri resmi bir çalışma grubunun oluşturulması, farkındalık yaratma ve eğitim etkinlikleri, insan hakları mekanizmaları, strateji belgeleri ve 2021 İnsan Hakları Eylem Planı gibi diğer önlemler hakkında da bilgi sunmuştur. Yetkililer, Cumhurbaşkanı ve Adalet Bakanı'nın 2022 yılında toplantı özgürlüğü hakkına ilişkin yaptığı konuşmaları aktarmış ve 2022 yılında İçişleri Bakanlığı bünyesinde toplumsal olaylara ilişkin bir çalışma grubunun kurulduğunu belirtmiştir.

Yetkililer, Anayasa Mahkemesi'nin 12 Ocak 2023 tarihinde Resmî Gazete'de yayınlanan ve 2911 sayılı Kanunun 7. maddesinin ikinci paragrafını Anayasa'ya aykırı bulup iptal ettiği 30 Haziran 2022 tarihli kararı hakkında da bilgi vermiştir. Söz konusu kanun hükmü, toplantıların ve gösteri yürüyüşlerinin güneşin batmasından sonra devam etmesi için idarenin kararını gerektirmesi nedeniyle Anayasa Mahkemesi tarafından toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin izne tabi olamayacağı yönündeki Anayasal güvencenin ihlali anlamına gelen bir izin şartı olarak görülmüştür.

- *Medya ve Hukuk Çalışmaları Derneği (DH-DD(2023)73), DH-DD(2023)133 ve 33 Sivil Toplum Kuruluşu (STK) tarafından sunulan Ortak Kural 9.2 Bildirimi (DH-DD(2023)134) ve Yetkililerin Yanıtı (DH-DD(2023)193)*

Medya ve Hukuk Çalışmaları Derneği 5 ve 31 Ocak 2023 tarihli bildirimlerinde, yetkililerin beyanının tersine, 2911 sayılı Kanunun geniş yorumlanmasının, yetkili makamların barışçıl gösteri yürüyüşlerini siyasi motivasyonlara göre keyfi olarak yasaklamasını mümkün kıldığını, dolayısıyla katılımcıları cezai soruşturma ve idari yargılama riski altına soktuğunu ifade etmiştir. Bildirimde, valilik makamları tarafından verilen ve geniş katımlı toplantıları yasaklayan yakın tarihli emsal kararlar sunulmuştur. STK'ların kayıtlarına göre, 1 Eylül 2021 ile 20 Haziran 2022 tarihleri arasında, 29'u gazeteci olmak suretiyle en az 800 kişi için 39 ayrı adliyede bu kanun uyarınca cezai soruşturma başlatılmıştır.

33 STK, 23 Ocak 2023 tarihli ortak bildirimlerinde yetkililerin yasal ve idari uygulamalarını Sözleşme'nin standartlarına uyumlu hale getirmekte başarısız olduklarını ifade etmiştir. Diğer yandan, 33 STK, olağanüstü halin resmen 18 Temmuz 2018'de sona ermesine rağmen, olağanüstü hal rejimi altında getirilen ciddi kısıtlamaların mevzuata kalıcı olarak dahil edildiğini belirtmiştir. STK'lar, yetkililerin iç hukuku, özellikle de 2911 sayılı Kanunun belli hükümlerini uygulama ve yorumlama tarzları nedeniyle Türkiye'de barışçıl toplanma hakkına ilişkin ağır ihlallerin devam ettiğini iddia etmiş ve söz konusu ihlallere örnek olarak şunları göstermiştir: (i) çok sayıda gösteri yürüyüşüne ve etkinliğe geniş kapsamlı yasakların getirilmesi (bazen özel grupların hedef gösterilmesi); (ii) aşırı güç kullanılan polis müdahaleleri ve (iii) barışçıl protestocuların yargılanması.

Ayrıca, STK'lar, bu kanunların uygulanışının ve yetkililerin uygulamalarının çok sayıda özel yasak getirmek suretiyle belirli grupları, özellikle de kadın hakları örgütlerini ve LGBTI+ gruplarını ve işçileri orantısız olarak etkilediğini iddia etmişlerdir. Son yıllarda genel yasakların giderek daha fazla uygulandığını: 2016 ila 2021

⁴ Sunulan istatistiksel verilere göre, 2022 yılında 61.026 gösteri yürüyüşü/etkinliği gerçekleştirilmiştir.

⁵ İlgili sayılar 2016 yılında sırasıyla 654, 1.340 ve 698'dir.

arasında sırasıyla 51, 73, 58, 141, 249 ve 232 yasak getirildiğini belirtmişlerdir. Öte yandan, STK'lar 2016 ile 2021 yılları için polis müdahalesi ve gözaltı sayılarına ilişkin de istatistiksel bilgi sunmuştur (sırasıyla 236, 282, 552, 1354, 552 ve 614 müdahale sayısı ve 2.426, 2.358, 2.499, 3.544, 1.663 ve 1941 gözaltı kararı sayısı).

STK'lar, gözaltı sayısının 2022 Yılı'nın sadece Ocak ile Ekim ayları arasında bir önceki yıla kıyasla neredeyse iki katına çıkarak 3.498 olduğunu belirtmiştir. Ayrıca, STK'lar, 2016 ve 2021 yılları arasında 2911 sayılı Kanun uyarınca (i) başlatılan soruşturma, (ii) verilen takipsizlik (kovuşturmayaya yer olmadığına ilişkin verilen kararlar) ve (iii) mahkumiyet kararı sayılarını da sunmuşlardır.

Yetkililer cevaplarında, esas olarak eylem planında verilen bilgileri tekrarlamış ve söz konusu eylem planında yer alan önlemleri özetlemiştir. Diğer yandan, yetkililer, STK'ların bildirimlerinde dile getirilen hususların kararların icrasının denetiminin dışında kaldığını ve spekülasyon olduğunu düşündükleri konularda yorum yapmak istemediklerini de ifade etmiştir.

Ayrıca, yetkililer, kendilerinin resmi istatistikler sunduğunu ve bu noktada STK'lar tarafından sunulan diğer bilgilerin güvenilir olmadığını da belirtmiştir.

Sekreteryaya'nın analizi

Bireysel önlemler:

Kemal Çetin ve Şenşafak davalarında, Mahkeme'nin verdiği kararların ardından başvuranların gösteri yürüyüşüne katılma suçundan beraat etmesi ve adli sicil kayıtlarının silinmesi nedeniyle başka bireysel önlem gerekli görünmemektedir.

Komite, *Silgir ve Ekrem Can ve Diğerleri* davalarında, yetkililerden başvuranların 2911 sayılı Kanun ya da Ceza Kanunu kapsamındaki suçlardan hüküm giydikleri yargılamaların yeniden yapılmasını talep edip etmedikleri hakkında bilgi vermelerini isteyebilir.

Komite, *Eğitim ve Bilim Emekçileri Sendikası ve Diğerleri* davası hakkında, savcılık makamlarının kolluk kuvvetleri hakkındaki soruşturmanın artık zamanaşımına uğradığını belirtmelerini üzüntüyle karşıladığını ifade edebilir.

Yetkililerin başka bireysel önlemin talep edilmediği veya mümkün olmadığı diğer beş davanın kapatılması talebi hakkında Komite'ye bunlardan birini (*Abdullah Yaşa ve Diğerleri*) kapatması önerilmektedir. Diğer dört davanın kapatılması önerilmemektedir, zira bunların üçü 46. madde kapsamına giren genel önlemlerle ilgili ayrıntılı bildirimler içermektedir ve bu davalarda Mahkeme sistemik bir sorun tespit etmiştir; ayrıca bu davalardan biri ana davadır (*Ataykaya*). Dördüncü dava da bir ana davadır (*Akarsubaşı*).

Komite, yukarıda belirtilenleri göz önünde bulundurarak dört klon davanın (*Kemal Çetin, Şenşafak, Eğitim ve Bilim Emekçileri Sendikası ve Diğerleri ve Abdullah Yaşa ve Diğerleri*) denetiminin sonlandırılmasına karar verebilir.

Genel önlemler:

- Barışçıl toplanma özgürlüğünü düzenleyen yasal çerçeve ve yargı pratiğinden örnekler

Komite'nin, yetkililere 2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'nda, kanunun hükümlerinin Avrupa Mahkemesi'nin ve Anayasa Mahkemesi'nin içtihadında ortaya konan prensiplere tam uyumlu hale gelmesini sağlayan değişikliklerin yapılması yönündeki acil çağrısına rağmen, yetkililer tarafından bu hususta herhangi bir yasa değişikliği önerilmemiş, hatta öngörülmemiştir.

Yetkililer, Anayasa Mahkemesi'nin 2911 sayılı Kanun Avrupa Mahkemesi'nin içtihadına uygun yorumlayan ve uygulayan, ve zaten Komite tarafından da memnuniyetle karşılanan iyi uygulamasına güvenmeyi sürdürmektedir. Bununla birlikte, yerel içtihadta yapılan iyileştirme tek başına bu gruptaki davalarda gerekli olan yasa değişikliği ihtiyacını ortadan kaldırmamaktadır.

Kanun hükümleri Sözleşme'nin 11. maddesiyle teminat altına alınan barışçıl toplanma özgürlüğü hakkına aykırı olmaya devam etmektedir, zira bu hükümler yetkililere söz konusu hakka kanuni dayanağı olmayan yasaklar getirme, hatta bazı durumlarda tüm gösteri yürüyüşlerini ve etkinlikleri tamamıyla yasaklama imkanı vermekte ve ayrıca bu kısıtlamaları ihlal ederek barışçıl bir şekilde bu hakkı kullanmaya çalışanlar

için zorla dağıtılma ve hapis cezası da dahil olmak üzere cezai ve idari yaptırımlarla karşılaşma riskini doğurmaktadır.⁶

Anayasa Mahkemesi'nin son kararlarındaki bulguların yanı sıra Yargıtay ve Bölge İstinaf Mahkemeleri gibi diğer yüksek mahkemelerin bulgularının da gösterdiği üzere, her ne kadar yüksek mahkemeler içtihatlarını Avrupa Mahkemesi'nin içtihatlarıyla uyumlu hale getirmiş olsalar da yetkililer 2911 sayılı Kanuna dayanarak barışçıl toplanma özgürlüğü hakkına kısıtlama getirme uygulamalarını sürdürmektedir. Yerel mahkeme kararlarından, yetkililerin ya geniş kapsamlı yasaklar getirerek ve idari para cezalarını dayatarak ve/veya mahkemelerin barışçıl olduğunu tespit ettiği toplantı ve gösteri yürüyüşlerini dahi dağıtırken orantısız güce başvurarak söz konusu kısıtlamaları getirdikleri anlaşılmaktadır. Yakın tarihte verilen kararlardaki olaylar ekseriyetle Temmuz 2016'daki darbe teşebbüsünden sonra gerçekleşmiştir; ki bu da Mahkeme tarafından hem yasal çerçeveye hem de uygulama bakımından belirlenen eksikliklerin giderilmediğini göstermektedir.

Yetkililerin sunduğu istatistiksel veriler, 2911 sayılı Kanun'a aykırı davranma eylemleriyle bağlantılı kovuşturma ve mahkumiyet sayılarında yıllar içinde genel bir azalma eğilimi olmasına rağmen, her ne kadar birçoğu takipsizlik kararıyla sonuçlansa da, savcılık makamlarının başlattığı çok sayıda soruşturmanın, kendi başına önemli bir caydırıcı etki yarattığını ortaya koymaktadır. Sunulan istatistiksel bilgilerden çıkarılabilecek bir diğer önemli veri, sadece 2022 yılında söz konusu Kanun kapsamında 'kanuna aykırı' kabul edilen (örneğin, önceden bildirim yapılmaması veya etkinliğin yetkililerin bildiriminde izin verilen yer ve zamana riayet edilmeden yapılması sebebiyle) sokak gösterilerinin veya eylemlerinin %48'ine kolluk kuvvetlerinin müdahale etmiş olmasıdır; 2017 yılında ise bu oran %32 olarak kayda geçirilmiştir.

Bu bağlamda, Avrupa Komisyonu'nun 2022 Türkiye⁷ raporunda, toplanma özgürlüğüne ilişkin ciddi gerilemelerin devam ettiğinin, yasaların ve uygulamanın Türkiye Cumhuriyeti Anayasa'sıyla, Avrupa standartlarıyla ve Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası sözleşmelerle uyumlu olmadığı vurgulandığı da belirtilmelidir. Raporda, ayrıca, barışçıl gösterilere mükerrer yasakların getirildiğine, orantısız güç kullanıldığına ve müdahalelerde bulunulduğuna; terörle bağlantılı faaliyet suçlamaları veya 2911 sayılı Kanunun ihlali nedeniyle göstericiler hakkında açılan soruşturmalar, davalar ve verilen idari para cezaları hususlarına da dikkat çekilmiştir. Raporda, Avrupa Mahkemesi içtihadının acilen uygulanması ve ilgili mevzuatın gözden geçirilmesi gerektiği sonucuna varılmıştır.

Yukarıda açıklanan durum dikkate alınarak Komite'ye, bu Notlara eklenmiş ara karar taslağını kabul etmesi, yetkililere 2911 sayılı Kanunda Avrupa Mahkemesi'nin ve Anayasa Mahkemesi'nin içtihadında belirtilen prensiplere uygun değişikliklerin yapılması için tekrar güçlü şekilde çağrı yapması önerilmektedir.

- *Biber gazı ve diğer kitle kontrol silahlarının kullanımına ilişkin 2016 genelgesi (2016 Genelgesi)*

Mevcut bilgiler, genelgenin kendi hükümleri veya uluslararası standartlar doğrultusunda uygulanmadığını ortaya koymaktadır. Yetkililerin sunduğu çeşitli emsal kararlarda, olağanüstü hal (mevcut Genelgenin kabul edilmesinden sonra Temmuz 2016 tarihinde gerçekleşen darbe girişimini takiben ilan edilmiştir) sırasında ihtilafli örnekler gerçekleşmiş ve gaz kapsüllerinin kontrolsüz bir şekilde ve/veya yakın bir mesafeden ateşlenmesi nedeniyle başvuranlarda yaralanmalar oluşmuştur. Ayrıca, bu davalarda, Anayasa Mahkemesi, söz konusu olayların kamu düzeni bakımından bir risk oluşturduğunun ya da başvuruların şiddete başvurduğunun tespit edilmediğini de saptamıştır. Bu şartlar altında, gaz kullanımının genelgede şart koşulduğu ve Mahkeme'nin içtihadında belirtildiği gibi, sadece kolluk kuvvetlerinin fiziksel bütünlüğünün ciddi risk altında olduğu olaylarla sınırlı tutulup tutulmadığı açık değildir.⁸

Bu bilgiler ışığında, Komite, yetkililere 2016 genelgesinin ve uygulanmasının kitle kontrol silahlarına ilişkin uluslararası standartlara uygun hale getirilmesini sağlayacak yeterli önlemleri almalarını tavsiye edebilir. Kendilerine, Avrupa Konseyi aracılığıyla sağlanabilecek uluslararası uzmanlıktan faydalanmalarını da teklif edebilir.

- *İstatistiksel Veriler*

Komite, mahkemelerin ve savcılık makamlarının uygulamalarının yanı sıra yetkililerin idari işlemlerini yasal çerçeve bağlamında değerlendirebilmek için, yetkililerden son beş yılda kolluk kuvvetlerinin biber gazıyla ve

⁶ 2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu bir etkinlikten en az 48 saat önce yerel makamlara bildirim yapılmasını gerektirmekte ve söz konusu yerel makamlara bir etkinliğin yapılıp yapılamayacağına, nerede ve ne zaman yapılabileceğine karar verme yetkisini tanımaktadır (diğerlerinin yanı sıra, kamusal parklar gibi alanların yasak olması kaydıyla). Kanun, yetkililerin bu hükümleri ihlal ettiğini (örneğin, bildirim yapılmaması) düşündükleri toplantıların kanuna aykırı sayılmasına ve dağıtılmasına imkan verir. Eğer toplantı barışçıl ise bir uyarı yaptıktan sonra güç kullanılabilir (24. madde). Kanuna aykırı olarak düzenlenen bir toplantıya katılım 2911 sayılı Kanun kapsamında hapis cezasıyla cezalandırılabilir bir suçtur. Alternatif olarak, 2911 sayılı Kanun uyarınca verilen emirler de dahil olmak üzere, il valilerinin emirlerine uymayan kişiler hakkında 5442 sayılı İl İdaresi Kanunu uyarınca para veya hapis cezası verilmesiyle sonuçlanan idari davalar açılabilir.

⁷ Bkz, https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/turkiye-report-2022_en, s.39, toplanma özgürlüğü başlıklı bölüm

⁸ Bkz, *Petrus Iacob v. Romanya* No. 13524/05, §37

diğer kitle kontrol silahlarıyla müdahale ettiği gösteri yürüyüşleri ve toplantılar hakkında ve 2911 sayılı Kanunun gerekliliklerine uymasa da polis müdahalesi olmadan gerçekleşen gösteri yürüyüşleri ve toplantılar hakkında ayrıntılı bilgi vermeyi sürdürmelerini isteyebilir.

Bu bağlamda, Komite'nin 2911 sayılı Kanun'a aykırı olarak düzenlenen yürüyüşlere katılanlar hakkında her yıl açılan cezai ve idari kovuşturma ve verilen mahkumiyet kararı sayılarını almaya devam etmesi faydalı olacaktır.

- *Gerekli diğer bilgiler*

Mevcut bilgiler ve Anayasa Mahkemesi'nin 2016 ila 2018 yılları arasında verdiği yakın tarihli örnek kararlarındaki bulguları, yetkili makamların barışçıl toplantılara katılanlara Kabahatler Kanunu'nun hükümleri kapsamında idari para cezası verme uygulamasını sürdürdüklerini göstermektedir. Yetkililer tarafından iddia edilenin aksine, idari para cezasının orantısız bir şekilde uygulanması sorununun henüz çözüme kavuşturulmadığı görülmektedir. Dolayısıyla, Komite, yetkililerden bu sorun hakkında düşünülen spesifik genel önlemler hakkında bilgi sunmalarını isteyebilir.

Ayrıca, üst düzey siyasetçilerin genel anlamda insan haklarının korunmasına ilişkin konuşma örneklerine dikkat çekebilir. Diğer yandan, yetkililer, hakim ve savcıların ve kolluk kuvvetlerinin yasal çerçevenin, yüksek mahkemelerin içtihadına ve insan haklarına uygun olarak uygulanması konusundaki eğitimlerini sürdürmeye teşvik edilebilir.

İlaveten, Komite, yetkililerden grupla ilgili örnek kararları sunmaya devam etmelerini isteyebilir.

Yakın tarihli karar olan *Ekrem Can ve Diğerleri* davasında saptanan adil yargılanma hakkı ihlaline ilişkin alınan veya alınması düşünülen genel önlemler hakkında da bilgi beklenmektedir.⁹

Finansman: SAĞLANDI

⁹ Müdahaleler sırasında kolluk kuvvetlerinin denetlenmesine ilişkin, 2016 genelgesinde öngörülen müdahale sonrası değerlendirme toplantılarından sonra hazırlanan raporların ve müdahale emirlerini veren kişilerin sorumluluğuna ilişkin soruşturmaların takibini de içeren hususların Batı grubu davaları çerçevesinde Komite tarafından incelenmesine devam edildiği belirtilmelidir.